

## ЛІТЕРАТУРА

1. Бігун В. С. Філософія правосуддя : ідея та здійснення / В. С. Бігун. – К., 2011. – 303 с.
2. Гарасимів Т. З. Філософські константи правового пізнання та розуміння / Т. З. Гарасимів // Антропология права : філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) : Статті учасників Міжнародного «круглого столу» (м. Львів, 3-5 грудня 2010 року). – Львів : Галицький друкар, 2010. – С. 112–119.
3. Козловський А. А. Філософія права / А. А. Козловський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theorlaw.chnu.edu.ua/science.html?view=science&id=5>.
4. Патерило І. В. Право як ціннісна категорія : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / І. В. Патерило; НАН України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2006. – 20 с.
5. Горобець К. В. Аксіосфера права та її компоненти : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.12 / К. В. Горобець; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса : [б.в.], 2012. – 17 с.
6. Горобець К. В. Аксіосфера як філософсько-правова категорія / К. В. Горобець // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – № 67. – С. 178–186.
7. Тертишник В. М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / В. М. Тертишник; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Дніпропетровськ, 2009. – 40 с.
8. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України / І. А. Тітко. – Х. : Право, 2010. – 216 с.
9. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права / О. В. Капліна. – Х. : Право, 2008. – 296 с.
10. Бігун В. С. Філософія права: проблеми і підходи / В. С. Бігун // Проблеми філософії права. – 2005. – Том III. – № 1-2. – С. 408–419.
11. Оніщенко Н. М. Аксіосфера сучасної держави та сприйняття права в суспільстві: проблеми теорії / Н. М. Оніщенко // Проблеми філософії права. – 2008–2009. – Том VI-VII. – С. 49–53.
12. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників / О. П. Кучинська. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 288 с.
13. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт) / О. А. Банчук, І. О. Дмитрієва, З. М. Саїдова, М. І. Хавронюк. – К. : ФОРМ Оскаленко О.М., 2013. – 40 с.

УДК 340.12

## ФІЛОСОФСЬКЕ ТА ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Сидорчук Ю.М.,  
здобувач*Національна академія внутрішніх справ*

Стаття присвячена дослідженню права на захист та аналізу особливостей його осмислення з урахуванням філософських і правових аспектів. Автором акцентується увага на тому, що право на захист має філософські корені, оскільки ідея його виникнення та розвитку закладена в філософії буття людини. Враховуючи це, право на захист проаналізовано спираючись на основні ідеї теорій креаціонізму, еволюції та синергетики. Також автором визначено, що право на захист є одним із основних видів прав людини і громадянина, проте воно чітко не закріплено жодним державним та міжнародним нормативно-правовим актом. При цьому з основних їх положень витікає, що людина має право захищати свої права будь-якими способами. Визначено, що філософське та правове осмислення права на захист є важливою передумовою розвитку держави і суспільства в цілому.

**Ключові слова:** захист, право на захист, креаціонізм, еволюція, синергетика.

Sidorchuk Y.M. / ФИЛОСОФСКОЕ И ПРАВОВОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ПРАВА НА ЗАЩИТУ/ Национальная академия внутренних дел, Украина

Статья посвящена исследованию права на защиту и анализу особенностей его осмысления с учетом философских и правовых аспектов. Автором акцентируется внимание на том, что право на защиту имеет философские корни, поскольку идея его возникновения и развития заложена в философии бытия человека. Учитывая это, право на защиту проанализировано, опираясь на основные идеи теорий креаціонизма, эволюции и синергетики. Также автором определено, что право на защиту является одним из основных видов прав человека и гражданина, однако четко не закреплено ни одним государственным и международным нормативно-правовым актом. При этом из основных их положений следует, что человек имеет право защищать свои права любыми способами. Определено, что философское и правовое осмысление права на защиту является важной предпосылкой развития государства и общества в целом.

**Ключевые слова:** защита, право на защиту, креаціонизм, эволюция, синергетика.

Sydorchuk Y.M. / PHILISOPHICAL AND LEGAL UNDERSTANDING OF THE RIGHT OF DEFEND / National Academy of Internal Affairs, Ukraine

The article investigates the right of defense and analysis of the characteristics of his understanding on the basis of philosophical and legal aspects. The author focuses on the fact that the right to protection has philosophical roots, because the idea of its occurrence and development founded in the philosophy of human existence. Given this, the right to protection analyzed with the main idea of the theories of creationism, evolution and synergy.

Also, the authors determined that the right to defense is one of the basic human and civil rights, but it is not clearly enshrined to any national and international legal act, but their main provisions, it follows that a person has a right to defend their rights by any means. Is determined that legal and philosophical understanding the right to defense is an important prerequisite for the development of the state and society. It is established that the right to protection arises from different religious tenets of faiths as Christianity, Islam, Buddhism.

The author emphasizes the fact that each person has his own understanding of this concept, formed their own worldview and life experience. Therefore, in his opinion, in modern society the right to protection is necessary to understand as the establishment of justice in every situation. The author emphasizes that the right to the protection necessary to clearly define and fix some issues in the basic laws of the world.

**Key words:** protection, right to protection, creationism, evolution, synergetics.

Виходячи з умов розвитку суспільства, людина завжди потребувала, потребує та буде потребувати захисту. З моменту народження дитину захищають її батьки від різних негараздів та незгод, охороняють її здоров'я тощо. Близькі люди намагаються захистити один одного. І, як наслідок, у людини виникає та формується почуття захищеності.

Захист є багатоаспектним поняттям. З одного боку, захисту потребує життя та здоров'я людини, а, з іншого, – не можна забувати й про захист від душевних страждань. Захист виник за часів первіснообщинного ладу, оскільки саме тоді почалося формування у людини інстинкту самозахисту та самозбереження під впливом зовнішнього світу. Із розвитком суспільства та у процесі формування правової держави виникає необхідність закріплення права на захист на законодавчому рівні.

**Метою статті** є дослідження права на захист і аналіз особливостей його осмислення з урахуванням філософських та правових аспектів.

Розмірковуючи з приводу виникнення поняття захисту, можна із впевненістю сказати, що захист з'явився ще до того, як з'явилося поняття «право». В юридичній науці захист розуміється як активна протидія посяганню, яке викликає порушення прав. Це, на нашу думку, дає підстави говорити про те, що право є похідним від захисту.

Варто зауважити, що в Академічному тлумачному словнику української мови захист тлумачиться як дія за значенням «захищати, захистити і захищатися, захиститися». Слово «захищати» значить обороняти, охороняти кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних та інших дій [1].

Згідно з І. Венедіктовою «...etimологія слова «захист» передбачає певну динаміку, тобто вчинення дій, спрямованих, у нашому випадку, на досягнення інтересу або усунення перешкод для його досягнення. Існування правових норм, спектру гарантій, звичайв лише окреслює сферу, в якій належить діяти особі, що опікується захистом свого інтересу» [4, с. 44].

Право на захист має філософські корені, оскільки ідея його виникнення та розвитку закладена в філософії буття людини. Розвиток права на захист можна розглядати з урахуванням різних філософських шкіл, течій та підходів, проте, на нашу думку, право на захист доцільно проаналізувати, спираючись на основні ідеї теорії креаціонізму, еволюції та синергетики.

Спираючись на ідеї наукового креаціонізму, можна зробити висновок, що захист закладений в ідеї творення світу. Творець, який творив, не міг не закласти ідею захисту та самозахисту, оскільки плід його творення міг бути знищений. Якщо є доцільним творення певних суб'єктів (наприклад, вірус, тварина, людини та ін.), то й механізм захисту закладений у кожному такому суб'єкті, оскільки тоді б не було доцільним будь-яке творення. Протягом багатьох століть знищувалися та вимирали різні види рослин і тварин, що свідчить про те, що механізм захисту не завжди ефективний. Це відбувалося під впливом багатьох чинників, катаклізмів, потеплень та різних явищ. Проте, це не значить, що захисної функції вказані суб'єкти не мали.

Безперечно, ми не можемо до кінця пізнати ідею Творця, його задум щодо кожного суб'єкта й зрозуміти, чому деякі суб'єкти припинили існувати і Творець не зміг їх захистити. Проте, якби ідея захисту була б абсолютною, тоді б ніхто й ніщо не були знищені. Наприклад, на Землі не було би льодовикової ери і не вимерли б динозаври та інші види тварин та рослин. Враховуючи це, можна припустити, що ідея захисту була відносною. Вона виражалася б як залежне, несамостійне, а також змінне і незавершене творіння Творця.

Звичайно можна говорити й проте, що ідея захисту була абсолютна, проте в розвиток вкралася Темні сили, так званий антипод, який і знищує деяких суб'єктів. Тобто, спираючись на теорію креаціонізму, можемо трактувати, що ідея захисту є абсолютною і відносною в тому числі, оскільки ідею захисту можна розглядати з різних сторін. Абсолютна та відносна ідея захисту становлять діалектичну єдність протилежностей, притаманних об'єктивній дійсності та пізнанню. Ідея захисту у певному відношенні виступає як визначена сама собою і незалежна, а в іншому, як зумовлена й опосередкована через інше.

Право на захист випливає з різних релігійних постулатів таких віровчень як християнство, іслам та буддизм. Безперечно вони повністю відрізняються один від одного, але в основу кожного віровчення закладені однакові принципи та заповіді, зокрема, не вбий, не кради, не свідкуй неправдиво на свого ближнього та ін. Очевидно, що ці заповіді стали основою формування права на захист.

З точки зору еволюційної теорії у процесі розвитку зміни форм живих організмів захист, як і право на захист, відіграє надзвичайно важливу роль. За Е. Дарвіном основним фактором еволюції є прагнення до розвитку, що притаманне живим організмам при переборенні несприятливих умов. В основу життєдіяльності кожного закладена захисна функція, тобто можливість захистити себе у випадку небезпеки. Наприклад, покривна система органів, як у людини, так і у тварини, виконує захисну функцію організму.

Безперечно вершиною еволюції є людина. Вона – найбільш розвинений, складний та досконалий організм на землі. Проте, як показує практика, людина не повністю захищена. На неї мають негативний (а іноді й руйнівний) вплив віруси, одноклітинні організми, які стоять набагато нижче на сходах еволюції. На нашу думку, це є парадоксом. Тобто, людина фактично є незахищеною, в той час коли віруси захищені краще. Адже вони можуть літати у космосі у замороженому вигляді багато років, а при потрапленні у сприятливі умови вражати інші живі організми, і викликати різні епідемічні спалахи хвороб. Таким чином, у вірусу, як біологічного виду, захист кращий, ніж у людини. Проте, різні види вірусів, як людина і усі живі організми на землі, протягом багатьох століть змінювалися і удосконалювалися, тому на даний момент ми маємо найвищий рівень розвитку захисту.

Отже, розвиток захисту відбувався по експоненті і таким чином він еволюціонував. Спочатку був самозахист, який у процесі еволюції удосконалився, став захистом. А із появою захисту з'явилося і право на захист.

У процесі дослідження захисту в цілому неможливо уникнути розгляду розвитку захисту з точки зору теорії синергетики. Суть синергетики в сенсі онтології полягає в породженні порядку хаосом. Синергетика висунула концепцію самоорганізації, яка виступає природничо-науковим уточненням принципу саморуху і саморозвитку матерії. Синергетика доводить, що будь-яка складноорганізована система має різні шляхи розвитку, що відповідають її природному розвитку [10, с. 8].

У хаосі немає захисту, але в порядку захист повинен бути. Це дає підстави говорити, що захист виникає з природного розвитку усього. Очевидно, що разом із захистом виникає право на захист, оскільки кожний організм потребує захисту. Тобто, захист, як і право на захист, є самоорганізаційним процесом, який удосконалювався протягом усього періоду існування людської цивілізації. У процесі еволюції у суспільстві виникає необхідність закріплення захисту на законодавчому рівні. На даному етапі розвитку людського

суспільства захист є вираженням права, оскільки саме право передбачає певні форми та способи захисту людини. Разом із розвитком людини розвивається і право, і захист. Це є закономірний та безперервний процес.

У період античності люди почали не просто вірити у богів, а й потребувати їхнього захисту. Наприклад, у Давній Греції люди зверталися до них за захистом, а боги посилали на землю героїв-напівбогів. Ці ж герої й захищали людей, які жили в ті часи. У слов'ян богом, який їх захищав був Род, для захисту людей у нього були помічники. Все свідчить про те, що люди, які жили за античних часів, завжди потребували захисту вищих сил. Вони були переконані: якщо людина не матиме захищеності, то не буде нічого: ні добробуту, ні розвитку суспільства.

Відштовхуючись від цих суджень, ми розуміємо, що захист був невід'ємною частиною життя кожного. З появою основних прав у людини виникає потреба в їх захисті, тобто робити усе можливе для того, щоб людина була у безпеці. Так, наприклад, для того, щоб захистити свої права люди, у першу чергу, зверталися до суду. У племенах функцію суду виконували вожді. В античні часи суд складався зі старійшин. Тобто, суд є одним з найдавніших інститутів людства, що вказує на те, що інститут захисту прав бере свої початки з часів родоплемінного устрою. Отже, у випадку порушення будь-яких прав, кожний має право на захист.

В юриспруденції, філософії та філософії права мало досліджувалося право на захист людини, а необхідність та обов'язковість реалізації цього права взагалі не аналізувалася.

Сучасна юридична наука однозначно не визначає зміст «права на захист». Очевидно, що розроблення відповідних понять і аргументації належить до сфери компетенції філософії. Безперечно, право на захист є одним з основних видів прав людини і громадянина, проте воно чітко не закріплено жодним державним та міжнародним нормативно-правовим актом, але з основних їх положень витікає, що людина має право захищати свої права будь-якими способами.

Враховуючи вищевикладене, виникає нагальна потреба філософського осмислення і тлумачення поняття «право на захист». Звісно, у кожній людини є своє розуміння цього поняття, сформоване власним світоглядом та життєвим досвідом. Тому буде доцільно дати визначення цьому поняттю якомога зрозуміліше й точніше.

Відштовхуючись від викладеного, на наш погляд, необхідно розтлумачити, як розуміється право на захист на сучасному етапі розвитку суспільства, враховуючи при цьому, що по факту воно являє собою встановлення справедливості в кожній життєвій ситуації. Разом з тим, виникає нагальна потреба чіткого визначення цього поняття з метою подолання проблем механізмів реалізації права на захист в Україні та в світі. Крім того, це дозволить удосконалити чинне українське законодавство в частині гарантування, захисту прав і свобод людини та громадянина.

Аналізуючи різні погляди вчених та філософів на право на захист, ми дійшли висновку, що право на захист це – право кожної людини у разі порушення її прав здійснити певні дії, спрямовані на захист цих прав. Право на захист, як право людини, повинно в своєму змісті мати адекватну самому цьому праву систему правомочностей. Від їх повноти залежить ступінь захищеності людини у сучасній демократичній державі.

На думку О. В. Малько, право на захист – це право, за допомогою якого, уповноважена особа порушує (або порушують спеціальні органи) правозастосовний процес. Суб'єктивне право на захист виступає як можливість за допомогою юрисдикційних органів засто-

совувати щодо зобов'язаної особи заходи державно-примусової властивості з метою усунення перешкод у реалізації прагнень суб'єктів цивільно-правових відносин [7].

Доктор юридичних наук, З. В. Ромовська, вбачає захист прав у діяльності уповноважених органів та осіб у забезпеченні належного здійснення вказаних прав у випадках, коли останні будь-ким оспорується або порушуються [8]. Відомий правознавець, С. С. Алексєєв, визначає, що захист – це державно-примусова діяльність, спрямована на відновлення порушених прав, забезпечення виконання юридичних обов'язків [2]. Згідно позиції Г. Я. Стоякіна, захист прав – ніщо інше, як система правового регулювання правовідносин, яка попереджує правопорушення, а у випадку їх здійснення встановлює за це відповідальність [9]. Професор М. С. Малєїн під захистом прав розуміє систему юридичних норм, спрямованих на попередження правопорушень і усунення наслідків їх порушень [6].

На нашу думку, право на захист складається із права знати свої права і обов'язки, права на правову допомогу і свободу вибору захисника своїх прав, права захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань і засоби його реалізації, право на звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, права на судовий захист та права на звернення до міжнародних установ і організацій. Кожний з цих видів прав є вираженням права на захист і водночас одним із його видів.

На думку російського вченого, П. М. Бірюкова, право на правовий захист є своєрідним індикатором юридичного положення особи в суспільстві, оскільки на прикладі його забезпечення можна виявити основні проблеми внутрішньодержавного регулювання прав та свобод людини [3].

У ч. 5 ст. 55 Конституції України зазначено, що «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [5].

На законодавчому рівні держава забезпечує людину правом на захист, проте деякі положення щодо реалізації людиною права на захист потребують удосконалення. Так, право на захист закріплено Конституцією України та рядом інших нормативно-правових актів, таких як Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України та інші. Однак, закріплення права на захист на законодавчому рівні це лише один аспект. Проте, існує ще й забезпечення права на захист на практичному рівні. Як відомо, на практичному рівні діяльність супроводжується напрацюванням певних навичок. На жаль, склалося так, що на практичному рівні не завжди є можливість напрацювати певні навички, оскільки більшість норм лише прописані на папері. На ідеологічному рівні держава намагається усіма силами надати людині право на захист і захищати її права.

Порівняльно-правовий аналіз норм конституцій світу підтвердив, що у жодній конституції в світі чітко не прописано, що людина (громадянин) має право на захист, проте дане право впливає із загального змісту конституцій. Тобто, право на захист – це можливість особи звернутися до будь-якого органу державної влади або безпосередньо до суду за захистом свого права. Але, в Конституціях різних держав світу прописано, що кожна особа має право на судовий захист зі сторони суду.

Отже, наявні різні визначення права на захист, проте їх об'єднує одна думка, що право на захист – це основоположне право кожної особи, можна навіть сказати – невід'ємне право відстоювати та захищати

свої інтереси в будь-якому процесі. Ніхто не повинен порушувати це право та обмежувати особу в здійсненні свого захисту. На нашу думку, право на захист необхідно чітко прописати та закріпити окремими положеннями в основних законах держав світу. Право на захист виражається у можливості особи, використуву-

ючи певні форми та способи, здійснювати захист порушеного права у будь-якій сфері суспільної діяльності. Враховуючи особливості розвитку права на захист через його філософське та правове осмислення, переконаємося, що воно є важливою передумовою розвитку держави і суспільства в цілому.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник Словник української мови (1970-1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/zakhyshhaty>
2. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1981. – Т. 1. – С. 180.
3. Бирюков П. Н. Роль международно-правовых норм в обеспечении «права на правовую защиту» / П. Н. Бирюков // Правоведение. – 1992. – № 2. – С. 192.
4. Венедіктова І. Право на захист охоронюваного законом інтересу / І. Венедіктова // Журнал Юридична Україна : Правовий часопис / Київський регіональний центр АПН України. – 2011. – № 10. – С. 43-47.
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Малейн Н. С. Гражданский закон и право личности СССР / Н. С. Малейн. – М. : Юрид. лит., 1981. – С. 192.
7. Малько А. В. Механизм правового регулирования / А. В. Малько // Правоведение. – 1996. – № 3 – С. 22.
8. Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве / З. В. Ромовская. – Л. : Вища школа, 1985. – С. 9.
9. Стоякин Г. Я. Гражданско-правовая охрана интересов личности / Г. Я. Стоякин. – М. : Юрид. лит., 1969. – С. 3
10. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии / Г. Хакен. – М.-Ижевск : ИКИ, 2003. – 320 с.
11. Філософія права : навч. посіб. / під заг. ред. М. Костицького, Б. Чміля [Книга]. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 334 с.